

Międzynarodowa konferencja na temat ochrony mokradeł i ptaków wodnych

(Heiligenhafen, RFN, 2-6 XII 1974 r.)

Organizatorem spotkania były: Międzynarodowe Biuro Badania Ptaków Wodnych (International Waterfowl Research Bureau — IWRB) z siedzibą w Slimbridge (Anglia) i Federalny Instytut Badań Przyrodniczych, Ochrony Przyrody i Kształtowania Środowiska (Bundesanstalt für Vegetationskunde, Naturschutz und Landschaftspflege — BAVNL — Bundesrepublik Deutschland) z siedzibą w Bonn. Protektorat nad konferencją objął Minister Przemysłu Spożywczego, Rolnictwa i Leśnictwa RFN (Bundesminister für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten Bundesrepublik Deutschland).

Międzynarodowe Biuro Badania Ptaków Wodnych jest organizacją, której celem od samego początku istnienia jest i była ochrona ptaków wodnych, przede wszystkim poprzez ochronę ich środowiska. Tak więc dąży ona do utrzymania lub tworzenia takich środowisk, zarówno w krajach o wysokiej cywilizacji technicznej jak i w krajach rozwijających się, aby mimo nieuniknionych postępów cywilizacji, ptaki wodne znajdowały miejsce lęgów i zimowisk. Ponieważ większość gatunków tej grupy to ptaki wędrowne, o odrębnym areale lęgowym i zimowiskowym, wobec tego jedynym sensownym działaniem dla ich ochrony jest szeroko zakrojona akcja międzynarodowa. Ponadto IWRB usiłuje

skoordynować okresy ochronne poszczególnych gatunków wodnych ptaków łownych, a także okresy polowań z ich biologią oraz ustalić liczebność poszczególnych gatunków na całym obszarze ich występowania, co dałoby możliwość ustalenia jaka liczba odstrzelonych ptaków nie będzie naruszać liczebności „stada podstawowego” odpowiedzialnego za normalny przyrost naturalny.

W czasie swej blisko 20-letniej działalności IWRB doprowadziła w tych dziedzinach do współpracy prawie wszystkie kraje Europy, część krajów Azji

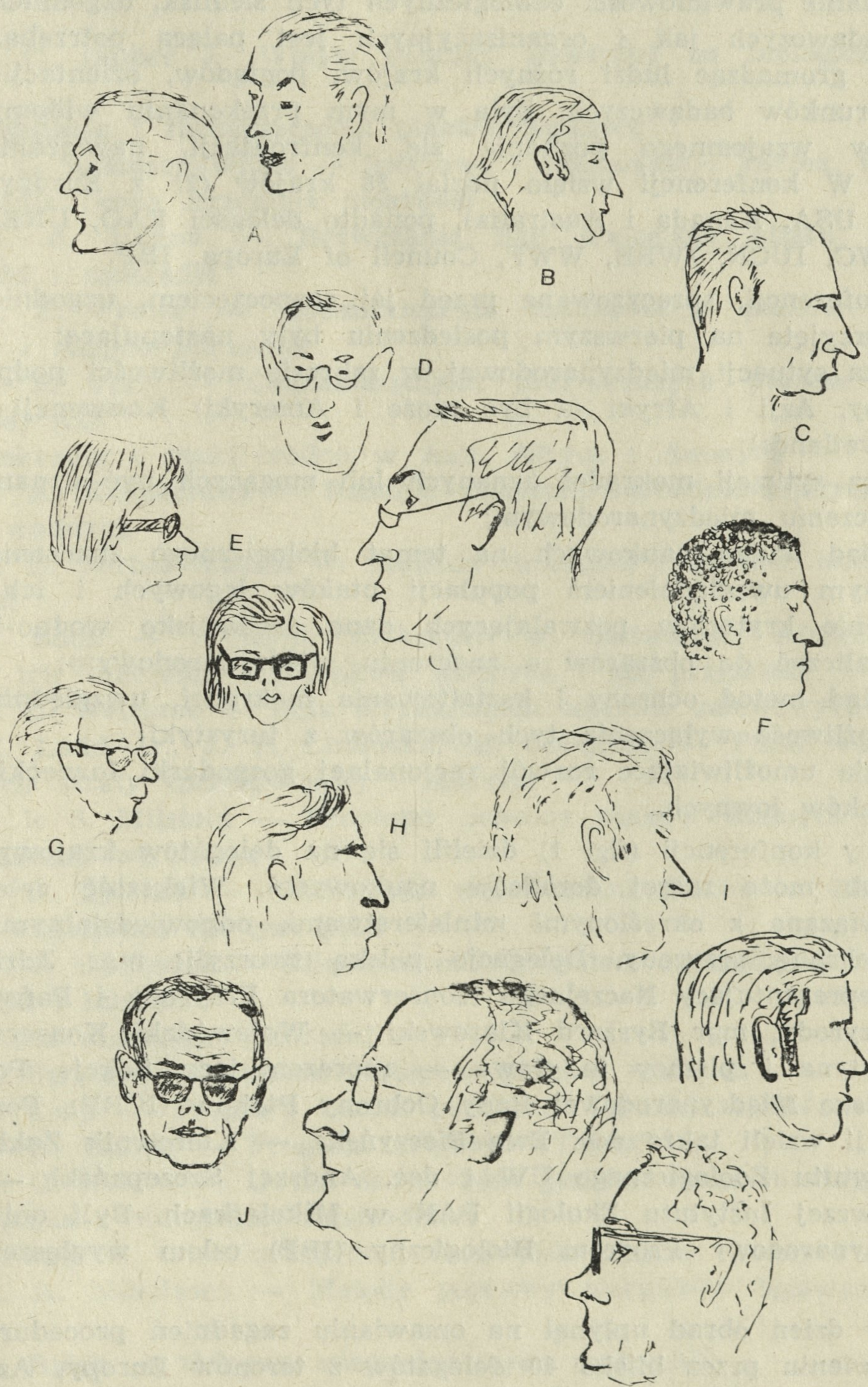

Fig. 1. Niektórzy uczestnicy konferencji, tacy jakich ich widział autor sprawozdania: A — prof. G. V. T. Matthews (IWRB), B — C. D. W. Savage (IWRB), C — prof. W. J. L. Sladen (IWRB), D — dr J. G. Harrison (IWRB), E — A. J. Prater (IWRB), F — F. Roux (IWRB), G — dr T. Lampio (Finlandia), H — E. Carp (IUCN and NR), I — dr J. Rooth (Holandia), J — G. L. Atkinson-Willes (IWRB)

(np. Pakistan, Bangladesz, Irak, Iran) i Afryki (w szczególności północnej). Widomym efektem działalności IWRB jest wyłożona w ONZ Konwencja o Ochronie Mokradeł, którą zapewne podpiszą w najbliższym czasie liczne kraje Europy i Azji, w tym także i Polska.

Ruch naukowy w celu poznania ekologii mokradeł oraz ich ochrony (czy może kształtowania) rozpoczął się przed paru laty w kilku ośrodkach i w kilku międzynarodowych organizacjach. Wzajemne przedstawienie sobie problematyki, głębsze poznanie prawidłowości ekologicznych tych siedlisk, uzgodnienie poczynań zarówno badawczych jak i organizacyjnych jest palącą potrzebą. Omawiana konferencja, gromadząc ludzi różnych krajów, poglądów, orientacji politycznej, różnych kierunków badawczych, była w moim przekonaniu widomym znakiem takiej próby wzajemnego poznania się, konfrontacji, nawiązania aktywnej współpracy. W konferencji wzięło udział 38 krajów (21 z Europy, 7 z Azji, 7 z Afryki, USA, Kanada i Australia), ponadto delegaci FAO, UNEP, UNESCO, ICBP, ICGWC, IUCN, IWRB, WWF, Council of Europa, IBP.

Cele konferencji, sprecyzowane przed jej rozpoczęciem, uzgodnione, zaaprobowane i przyjęte na pierwszym posiedzeniu były następujące:

— analiza sytuacji międzynarodowej w zakresie możliwości podpisania przez kraje Europy, Azji i Afryki (a być może i Ameryki) Konwencji o Ochronie Mokradeł (wetlands);

— analiza sytuacji mokradeł uznanych lub mogących być uznane za rezerwaty o znaczeniu międzynarodowym;

— przegląd badań naukowych na temat biologicznego znaczenia mokradeł, ze szczególnym uwzględnieniem populacji ptaków lęgowych i ich wędrówek;

— ustalenie kryteriów pozwalających dane środowisko wodno-błotne (mokradłowe) zaliczyć do obszarów o znaczeniu międzynarodowym;

— przegląd metod ochrony i kształtowania mokradeł, uwzględniający szkolenictwo i możliwość wyłączenia tych obszarów z turystyki;

— badania umożliwiające rozwój racjonalnej gospodarki łowieckiej zasobami wodnych ptaków łownych.

Uczestnicy konferencji (fig. 1) dzielili się na delegatów krajowych i obserwatorów (lub może raczej doradców naukowych). Większość delegatów była służbowo związana z określonymi ministerstwami, odpowiedzialnymi w danym kraju za ochronę przyrody. Delegację polską tworzyli: mgr Zdzisław Krzeмиński — reprezentujący Naczelnego Konserwatora Przyrody i Państwową Radę Ochrony Przyrody, mgr Ryszard Klarowski — Wojewódzki Konserwator Przyrody z Olsztyna i piszący te słowa — reprezentujący Sekcję Polską IWRB i Sekcję Polską Międzynarodowej Rady Ochrony Ptaków (ICBP). Ponadto udział w konferencji wzięli także doc. Ewa Pieczyńska — Kierownik Zakładu Hydrobiologii Instytutu Zoologicznego UW i doc. Andrzej Szczepański — Kierownik Stacji Badawczej Instytutu Ekologii PAN w Mikołajkach. Byli oni delegowani przez Międzynarodowy Program Biologiczny (IBP) celem wygłoszenia jednego z referatów.

Pierwszy dzień obrad upłynął na omawianiu zagadnień proceduralnych oraz na przedstawieniu przez blisko 40 delegatów z terenów Europy, Azji i Afryki sytuacji i stanu rezerwatów wodno-błotnych, z uwypukleniem takich, które mogą się stać obszarami o znaczeniu międzynarodowym lub też uzyskać status międzynarodowych rezerwatów.

Delegacja polska stwierdziła, że sprawa przystąpienia Polski do Konwencji o Ochronie Mokradeł jest obecnie analizowana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych i można liczyć na jej podpisanie, przy czym jako rezerwat włączony do międzynarodowej sieci przewiduje się jezioro Łuknajno na Mazurach.

Trzy następane dni konferencji poświęcone były referatom zgrupowanym w następujące cykle zagadnień:

1. Produktywność biologiczna mokradeł
 - 1.1. E. Pieczyńska, A. Szczepański — Pewne problemy ekologicznej produktywności mokradeł związanych z jeziorami
 - 1.2. K. Dykyjova, J. Kvet — Produkcja pierwotna mokradeł słodkowodnych
 - 1.3. K. S. Price — Biologiczna produkcja estuariów
 - 1.4. C. Swennen — Watty (laguny zalewowe) — niezwykle, gościnne i produktywne
 - 1.5. F. C. Daiber — Wpływ ochrony mokradeł na biologiczną produkcję estuariów
2. Populacje i rozmieszczenie ptaków wodnych
 - 2.1. C. L. Atkinson-Willes — Ilościowe rozmieszczenie kaczek, łabędzi i łyski jako wskaźnik oceny znaczenia mokradeł
 - 2.2. Ju. A. Isakov — Rozważania nad koncepcją atlasu rozmieszczenia ptaków wód i mokradeł
 - 2.3. A. J. Prater — Rozmieszczenie nadmorskich ptaków siewkowatych w Europie i Afryce Północnej
 - 2.4. V. E. Flint — Charakterystyka przybrzeżnych ptaków siewkowatych w północnej Azji
3. Mokradła i ptaki wodne w Azji, Afryce i Ameryce
 - 3.1. A. A. Kistszyński — Badania północno-wschodnio-azjatyckich mokradeł i ptaków wodnych
 - 3.2. A. D. Forbes-Watson — Badania mokradeł i ptaków wodnych wschodniej Afryki
 - 3.3. F. Roux — Sytuacja mokradeł w Zachodniej Afryce Równikowej (Sahel) — ich znaczenie dla ptaków wodnych i ich przyszłość
 - 3.4. R. L. Welcome — Rola afrykańskich terenów zalewowych dla rybactwa
 - 3.5. W. Ladd Jr., J. P. Linduska, M. Sorensen — Ptaki wodne mokradeł USA — ich straty (przełowienie) i ochrona
 - 3.6. P. le S. Milstein — Problemy ochrony ptaków wodnych w Transwaalu
4. Badania wędrówek
 - 4.1. V. D. Ilyichev — Studia nad wędrówkami ptaków w ZSRR i międzynarodowa współpraca na tym polu
 - 4.2. W. J. L. Sladen — Międzynarodowy system znakowania barwami w badaniach gęsi i łabędzi
5. Ocena znaczenia mokradeł
 - 5.1. E. Bezzel — O ocenie biotopów ptaków wodnych
 - 5.2. E. Carp — Program badań mokradeł Dyrekcji IUCN
 - 5.3. D. A. Goode — Program projektu „Telma”
 - 5.4. N. G. Perret — Ocena środowiska ptaków wodnych Kanady
6. Opieka i kierowanie mokradłami
 - 6.1. J. Fog — Wielofunkcyjność środowisk ptaków wodnych
 - 6.2. H. A. Mihelons — Metody poprawy warunków lęgowych dla ptaków wodnych
 - 6.3. S. Björk — Odnowa zdegradowanych mokradeł
 - 6.4. W. R. Whitman — Sztuczne mokradła dla ptaków wodnych
 - 6.5. Sir P. Scott, G. V. T. Matthews — Społeczny dostęp do mokradeł — kontrola i poznawanie
 - 6.6. J. Reichholf — Wpływ działalności rekreacyjnej na ptaki wodne
 - 6.7. J. G. Harrison, P. Grant, J. Swift — Tamiza odmieniona
7. Szkolenie i propaganda
 - 7.1. J. Ribaut — Metody informowania i kształtowania opinii publicznej

- 7.2. J. G. Harrison — Rola myśliwych (ochraniaczy)
 8. Podstawy racjonalizacji polowań
 8.1. T. Lampio — Pozyskiwanie ptaków wodnych z ich areału lęgowego
 8.2. S. G. Priklonski — Łowiecka statystyka populacyjna
 8.3. E. Nowak — Łowiecka statystyka śmiertelności
 8.4. A. Festetics — Rola uniwersytetów RFN i Austrii w badaniach i ochronie ptaków wodnych
 8.5. H. Boyd, F. G. Cooch, J. G. Harrison — Stosowanie wskaźnika skrzydeł w poznawaniu i badaniach zmienności populacji kaczek i wpływu łowiectwa
 8.6. B. des Clers — Propozycja ochrony dróg wędrówek
 8.7. J. P. Linduska, H. M. Reeves — Bezpośrednia śmiertelność i pośrednie czynniki wpływające na ptaki wodne Ameryki Północnej
 8.8. J. Reichholf — Ekologiczne konsekwencje niepokoju wprowadzanego przez łowiectwo
 8.9. H. A. Mihelons — Samoregulacja w lęgowych populacjach kaczek.

Do szczególnie interesujących referatów, przedstawiających problemy, ukazujących nowe horyzonty badawcze, bądź też będących syntetycznym podsumowaniem dotychczasowych badań i międzynarodowej współpracy, zaliczyłbym referaty Pieczyńskiej i Szczepańskiego, Dykyjovej i Kveta, Daibera, a następnie Swennena — dające obraz produkcji pierwotnej i wtórnej mokradeł. Swennen w swym referacie dał próbę oceny przepływu materii przez ekosystem, ilustrując to (w oparciu o ilościowe analizy) schematem sieci troficznej (fig. 2).

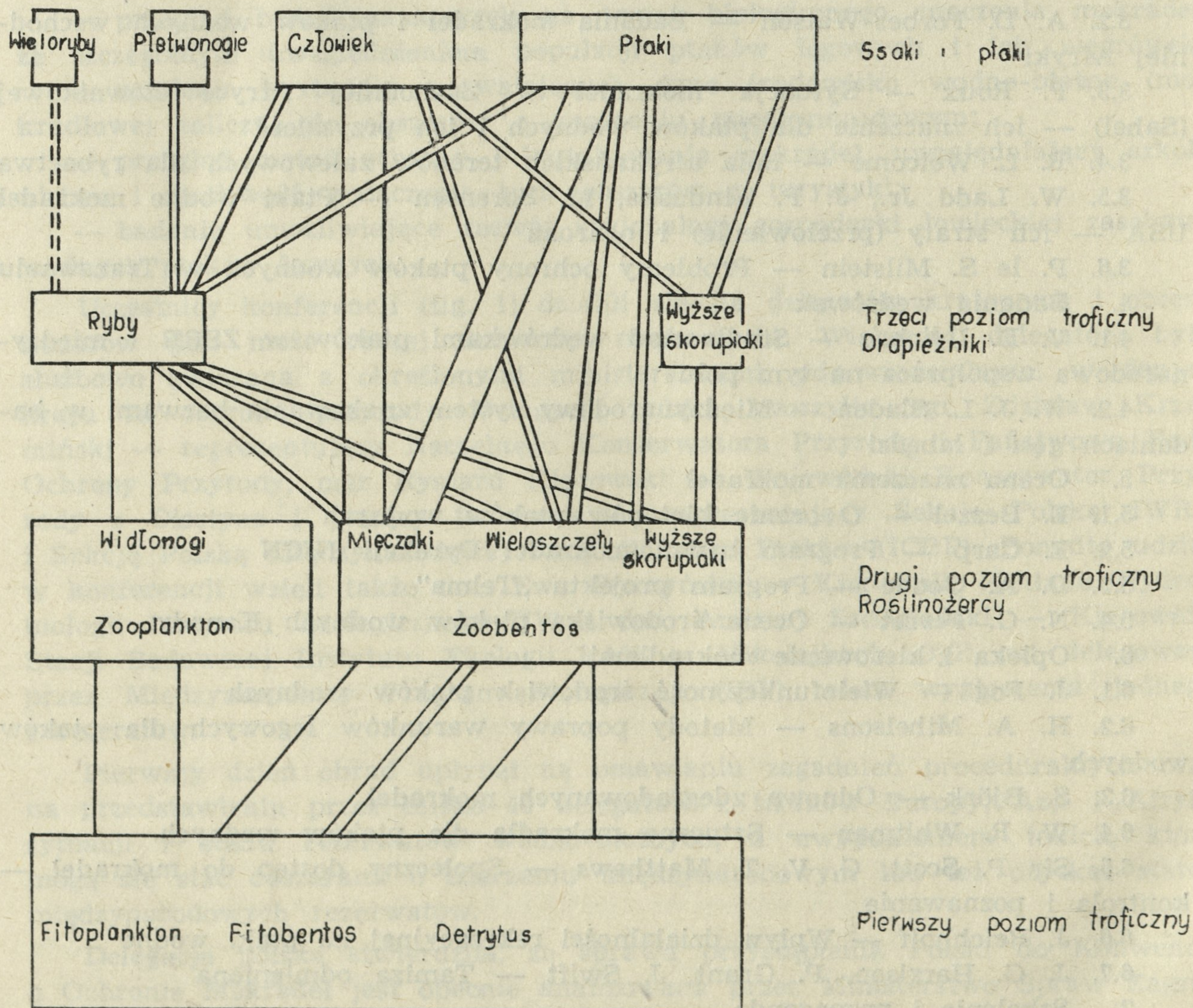

Fig. 2. Schemat sieci troficznej Wattów (lagun zalewowych) (za C. Swennenem)

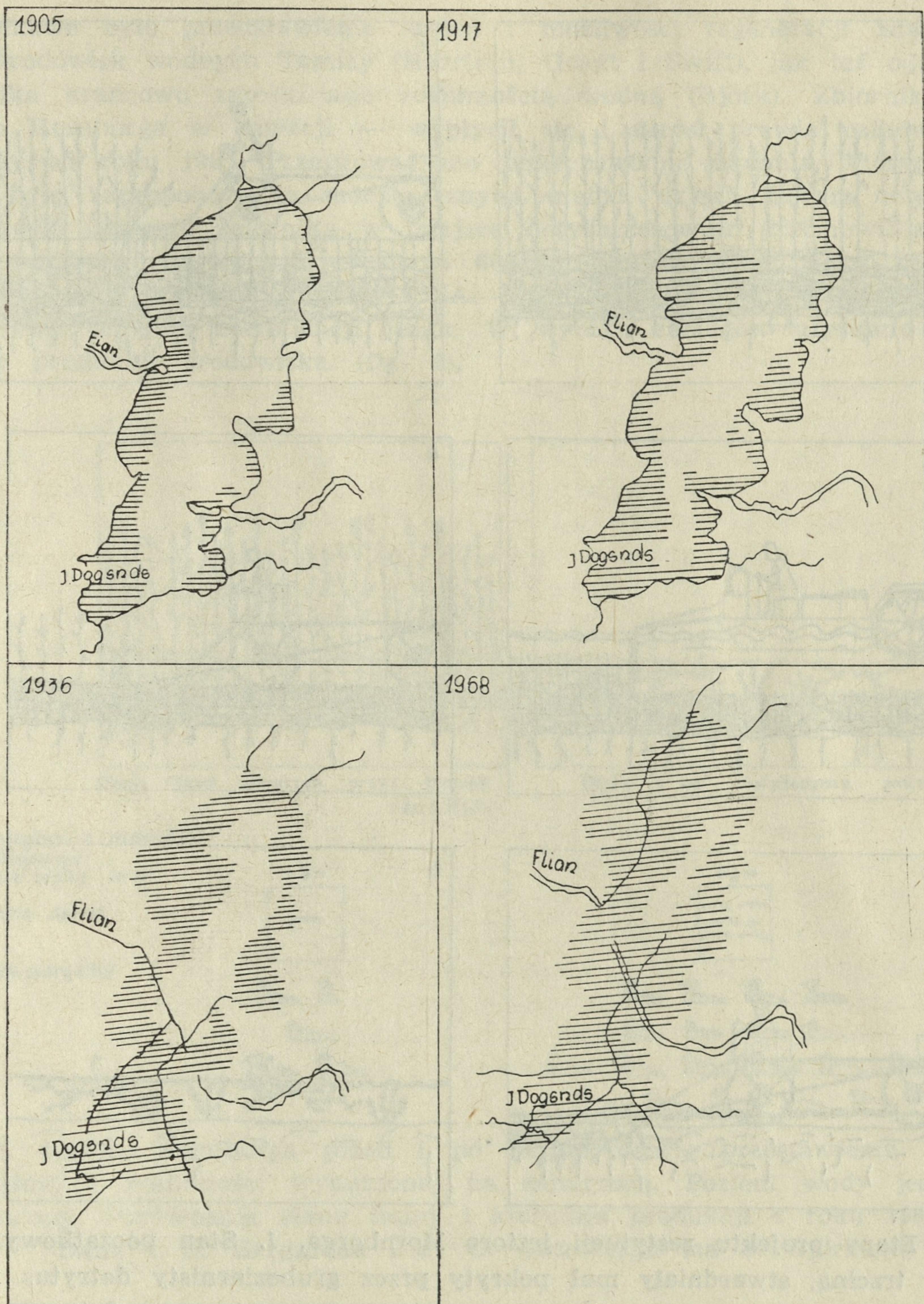

Fig. 3. Jezioro Hornborga. Obniżenie poziomu wody w latach 1904—1911 i 1932—1933 ze względu na zdrenowanie terenu i jeziora doprowadziło do prawie kompletnego zarośnięcia jeziora. Z chwilą przystąpienia do restytucji zbiornika był on zarośnięty przede wszystkim trzcina, z niewielką domieszką kęp krzewów. Niewielka pozostała przestrzeń otwartej wody była zarośnięta ramienicami (za S. Björkiem)

Ciekawa była też konfrontacja sytuacji ptaków wodnych USA, Kanady, Finlandii, Austrii (referaty Ladda, Linduski i Sorensena; Perreta; Reichholfa; Lampio). Bardzo ciekawa była próba uchwycenia wskaźników populacyjnych wśród odstrzelanych przez myśliwych ptaków wodnych oparta na analizie przysyłanych przez myśliwych skrzydeł. Dzięki ułożeniu odpowiedniego klucza można z nich określić płeć i stosunkowo dokładnie wiek ptaka (Boyd, Cooch

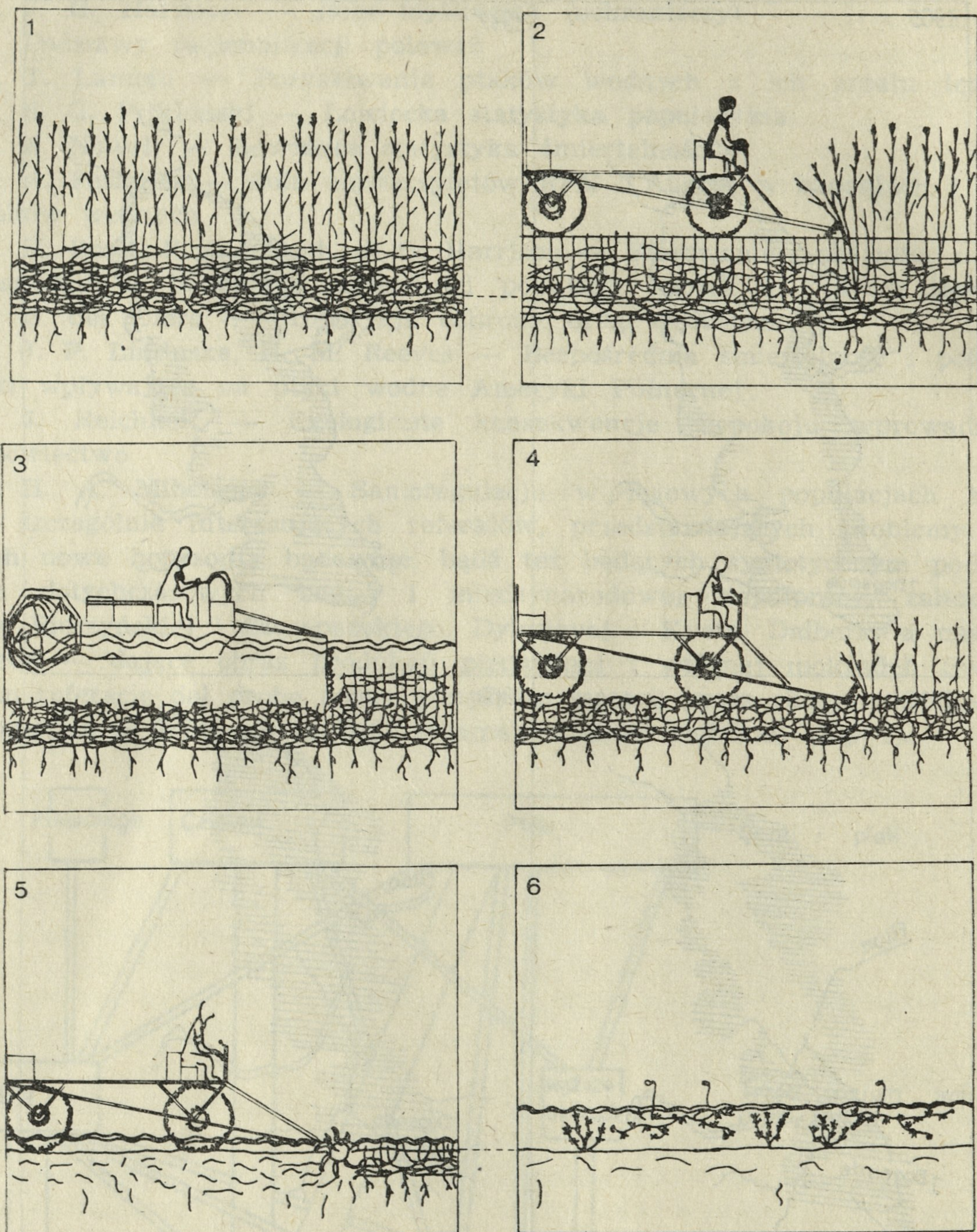

Fig. 4. Etapy projektu restytucji jeziora Hornborga. 1. Stan początkowy. Teren pokryty trzcina, stwardniały muł pokryty przez gruboziarnisty detrytus i gęste, sfilcowane korzenie tworzące górną warstwę. 2. Początek prac. Ścinanie trzciny zimą. Wydajność 2 ha/godz. Trzcina jest palona na miejscu. 3. Podczas wiosennego, wysokiego stanu wody pontonowy kombajn jest używany do ścięcia pozostałego po zimie ścierniska trzcinowego i wyrównania poziomu dna horyzontalnie ułożonymi ściętymi łądygami trzciny. 4. Latem, przy niskim stanie wody ścinanie zielonych odrostów. 5. Końcowa obróbka dna przy pomocy mechanicznego kultywatora. 6. Roślinność wynurzona została zastąpiona zanurzoną, a rozwój fauny dennej doprowadza do zwiększenia liczebności zarówno osobników jak i gatunków (za S. Björkiem)

i Harrison). Zasługujący na uwagę wydał mi się też referat Mihelonsa o samo-regulacji w obrębie populacji kaczek, wskazujący na istnienie różnych mechanizmów tego zjawiska ekologicznego.

Ciekawe było przedstawienie metod i możliwości regeneracji zdewastowanych środowisk wodnych Tamizy (Harrison, Grant i Swift), jak też odtworzenie zbiornika krańcowo zarośniętego roślinnością wodną (Björk). Zbiornik ten — jezioro Hornborga w Szwecji — wypłynął się i zarósł prawie całkowicie począwszy od roku 1905. Przeprowadzono wszechstronne badania, których wynikiem było zaproponowanie mechanicznych metod, dzięki którym można było przywrócić istnienie zbiornika w miejsce dotychczasowego trzcinowiska (fig. 3, 4). Koszt badań wstępnych — około 600 000 dolarów USA, koszt całej akcji szacuje się na 4 000 000 dolarów USA. Może warto o tym pamiętać podczas badań nad tempem eutrofizacji jezior. W wyniku zabiegów uzyskano wyraźny wzrost produkcji środowiska (fig. 5).

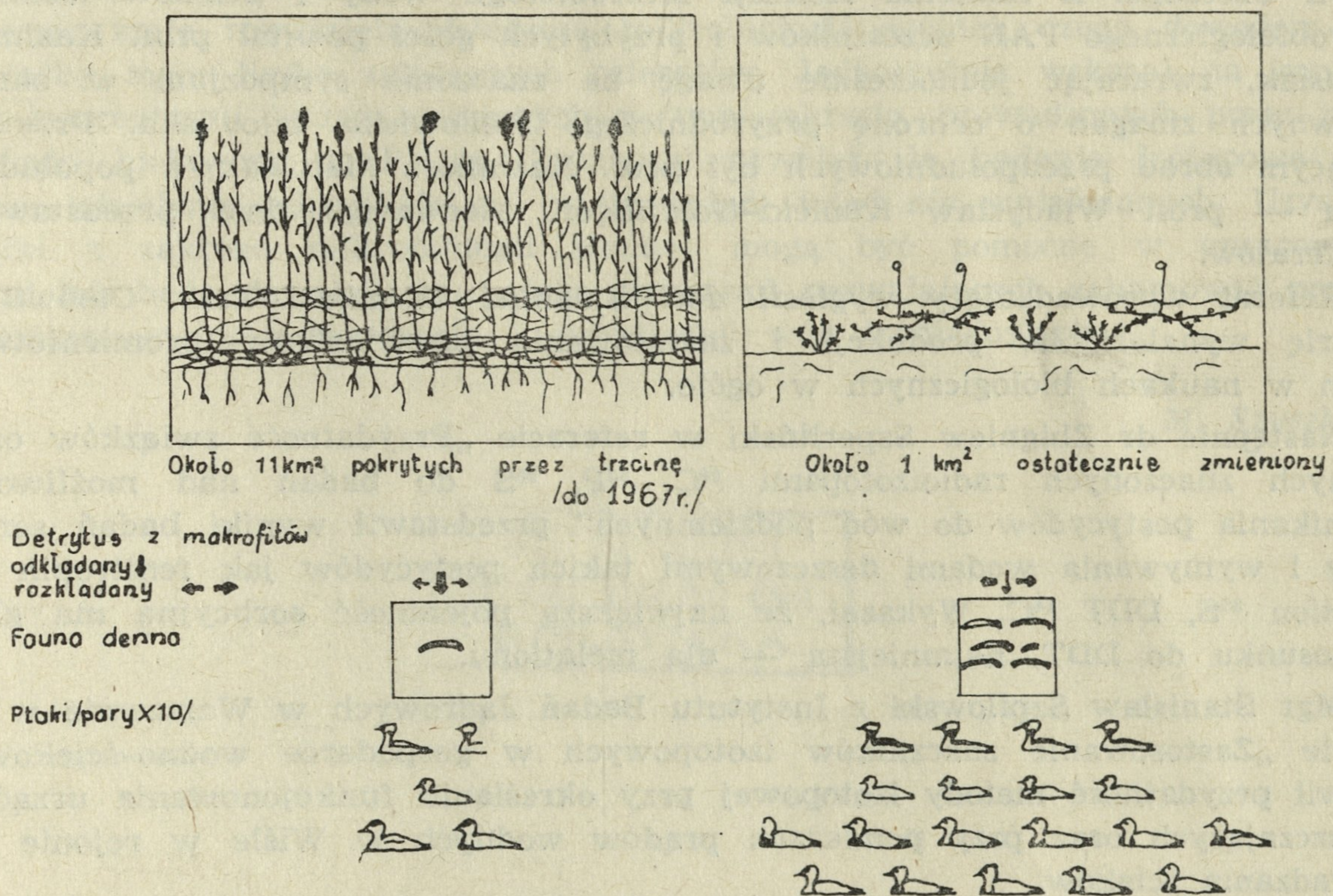

Fig. 5. Jezioro Hornborga przed i po eksperymencie przestawienia produkcji pierwotnej z roślinności wynurzonej na zanurzoną. Poziom wody jeszcze nie podniesiony. Porównanie stanu fauny i kierunku produkcji z roku 1965 i 1971.

Dane z H. Berggrena i P. O. Swanberga (za S. Björkiem)

Za interesujące podsumowanie dotychczasowych badań w oparciu o współpracę międzynarodową uważam też referat Atkinson-Willesa, który zestawiał wysiłki międzynarodowych obserwatorów ptaków w okresie zimowym. W rezultacie przedstawił tereny zimowania 13 gatunków ptaków wodno-błotnych i ich liczebność w Europie i Azji w okresie 1967—1973.

Oczywiste jest, że w krótkim sprawozdaniu nie można omówić wszystkich referatów, nawet tych, które by na to zasługiwały.

Może więc na zakończenie warto jedynie podkreślić, że cele konferencji nakreślone na wstępie zostały w zasadzie zrealizowane, a kierunki badań i poczynania organizacyjnych powinny doprowadzić do dalszej poprawy sytuacji środowisk wodno-błotnych, zrozumienia ich znaczenia, ich ekologii i dynamiki, być może do znalezienia dróg kształtowania i kierowania tymi ważnymi dla biosfery ekosystemami.